

Μακεδονικά

Τόμ. 7 (1967)

Εις μνήμην Αλέξανδρου Λέτσα

Σαμαρίνα

Χ. Π. Συμεωνίδης

doi: [10.12681/makedonika.977](https://doi.org/10.12681/makedonika.977)

Copyright © 2015, Χ. Π. Συμεωνίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Συμεωνίδης Χ. Π. (1967). Σαμαρίνα. *Μακεδονικά*, 7, 200–209. <https://doi.org/10.12681/makedonika.977>

ΣΑΜΑΡΙΝΑ

Ἡ προέλευση τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα*, τῆς γνωστῆς κωμόπολης στὴ Δυτικὴ Μακεδονία, ἀπασχόλησε ἀρκετὰ ὡς σήμερα τὴν τοπωνυμικὴ ἔρευνα. Προτοῦ ὅμως ἐξετάσουμε τὶς ἀπόψεις, ποὺ διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ἐρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος, πρέπει νὰ παραθέσουμε καὶ ὀρισμένα ἄλλα στοιχεῖα ποὺ διαφοτίζουν τὴν ἱστορία τοῦ ὀνόματος.

Ἡ Σαμαρίνα εἶναι ἓνα ὄρεινὸ χωριὸ στὴν ἐπαρχία Γρεβενῶν, σκαρφαλωμένο στὸν Σμόλικα σὲ ὑψόμετρο 1500 μ. Γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον τὸν χειμῶνα μένει σχεδὸν ἀκατοίκητη, ἐνῶ τὸ καλοκαίρι προσελκύει πολλοὺς παραθεριστὲς, ὥστε νὰ ἔχη τότε γύρω στὶς ὀκτῶ χιλιάδες κατοίκους. Οἱ μόνιμοι κάτοικοί της, ποὺ τὸν χειμῶνα παραχειμάζουν σὲ χαμηλότερους τόπους τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας, εἶναι στὸ μεγαλύτερό τους μέρος Βλάχοι ἢ Κοντσόβλαχοι, καθὼς θέλουν νὰ τοὺς ὀνομάζουν ἄλλοι. Κύρια ἀπασχόληση τῶν κατοίκων της εἶναι ἡ κτηνοτροφία καὶ ἡ ὑλοτομία. Οἱ γυναῖκες ὑφαίνουν, καθὼς τοῦτο συμβαίνει μὲ ὄλους τοὺς Βλάχους τῆς Ἑλλάδας, χοντρά μάλλινα ὑφάσματα, κουβέρτες καὶ χαλιά. Γλώσσα τῶν κατοίκων της εἶναι ἡ λεγόμενη κουτσοβλαχικὴ διάλεκτος.

Χάρη σὲ μιὰ σύντομη, ἀλλὰ περιεκτικὴ καὶ διαφωτιστικὴ γιὰ τὴν ἱστορία καὶ τοπογραφία τῆς Δ. Μακεδονίας, μελέτη ποὺ δημοσίευσε τελευταῖα ὁ κ. Θ. Σαράντης, πληροφοροῦμαστε ὅτι σὲ ὀρισμένους γεωγραφικοὺς χάρτες τοῦ 16.-18. αἰ. ἡ Σαμαρίνα ἀναφέρεται ὡς *Santa Maria de Praetoria*¹.

«Τὴν προσωνομίαν de Praetoria» σημειώνει ὁ Θ. Σαράντης «δὲν δυνάμεθα νὰ ἐξηγήσωμεν. Ἄν ἐπ' αὐτοῦ ἔχη σχέσιν τὸ χωριὸν Πραιτώρι (ἡ

¹ Θ. Κ. Σ α ρ ά ν τ η, Ἡ Δυτικὴ Μακεδονία εἰς τοὺς χάρτας ἀπὸ τοῦ ΙΕ'-ΙΗ' αἰῶνος, Ἡμερολόγιον Δυτ. Μακεδονίας, Κοζάνη 1961 Π, σ. 29. Ὁ Σαράντης, ἐνῶ παραθέτει κατὰσταση τῶν 21 χρονολογημένων χαρτῶν, ποὺ χρησιμοποιεῖ, δὲν ἀναφέρει σὲ ποιούς συγκεκριμένα ἀπὸ τοὺς χάρτες αὐτοὺς ἀναφέρεται στὴ θέση τῆς Σαμαρίνας ἢ *Santa Maria de Praetoria*, ὥστε νὰ μπορούμε νὰ ἔχουμε σαφεῖς χρονολογικὲς ἐνδείξεις γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς παλαιότητος τοῦ ὀνόματος. Κατὰ εὐτυχὴ σύμπτωση στὶς φωτογραφίες καὶ τῶν τριῶν χαρτῶν, ποὺ δημοσιεύει ὁ Σαράντης μαζὶ μὲ τὴ μελέτη του, διαβάζουμε καθαρὰ στὴ θέση τῆς Σαμαρίνας *Santa Maria de Praetoria*. Ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς αὐτοὺς χάρτες ἔχει χρονολογία 1560 καὶ ὁ ἄλλος 1689. Ὡστε ἤδη στὰ 1560 εἶναι οἰκισμένη ἡ *Santa Maria de Praetoria*, ποὺ ὕστερα ἀπὸ δύομισυ αἰῶνες μᾶς παρουσιάζεται μὲ τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα*.

όρθογραφία συμφωνεί με την προσωνομίαν) της Θεσσαλίας, τόπος πάντοτε παραχειμάνσεως τῶν Σαμαριναίων, ἢ ἂν ἐκεῖθεν ἤχθη ποτέ εἰκὼν τῆς Παναγίας εἰς Σαμαρίναν, τίς οἶδε ὑπὸ ποίας συνθήκας διώξεων καὶ καταστροφῶν, δὲν εἴμεθα εἰς θέσιν νὰ γνωρίζωμεν»¹. Οἱ παραπάνω σκέψεις τοῦ Θ. Σαράντη εἶναι στὴ βάση τους, νομίζουμε, σωστές, γιατί δὲν μπορεῖ νὰ χωρέσει ἀμφιβολία ὅτι ὁ προσδιορισμὸς *de Praetoria* εἶναι δηλωτικὸς τῆς καταγωγῆς τῶν πρώτων ἀποίκων τῆς Santa Maria ἀπὸ τὸ Πραιτώρι, μὲ τὸ ὁποῖο ἀνέκαθεν ἔχουν ποικίλες ἐπαφές οἱ Σαμαριναῖοι. Ἰδρυτὲς λοιπὸν καὶ πρῶτοι ἄποικοι τῆς Σαμαρίνας πρέπει νὰ εἰκάσουμε ὅτι ἦταν οἱ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Πραιτώρι, ποῦ στὴν ἀρχὴ ἴδρυσαν τὴν ἐκκλησίαν τῆς Παναγίας, γύρω ἀπὸ τὴν ὁποία κτίστηκαν τὰ πρῶτα σπίτια, ποῦ ἀποτελέσαν τὸν πυρῆνα τῆς νέας ἐγκατάστασης τῶν Πραιτωριωτῶν, τῆς μετέπειτα Σαμαρίνας.

Τὴν παλιότερη γραπτὴ μνεῖα τοῦ νεώτερου τύπου *Σαμαρίνα* τὴ βρισκουμε στὰ 1819 σὲ ἐπιγραφή τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Σωτήρος στὸ Μοναστήρι τῆς Σαμαρίνας: «ἰστοριθεῖ οὗτος ὁ θεῖος κ(αι) πάνσεπτος ναὸς...διὰ χειρὸς τῶν εὐτελῶν Δημητρίου κ(αι) Μηχαῖλ ἀναγνώστου κ(αι) ἀναγνώστου Παπ(ᾶ) Ἰω(άννου) ἐκ τῆς ἰδίας χώρας *Σαμαρίνας* ἐν ἔτει τῷ σωτηριῷ αἰοιθ»². Σὲ σημείωση θρησκευτικοῦ βιβλίου ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα διαβάζουμε: «κάνο ἐνθύμιον 1838: μαῖου κη ἔριξε χιόνι ἓνα χέρι μέσα εἰς *σαμαρίνα*»³. Σὲ μιὰ ἀκόμη ἐπιγραφή ἀπὸ τὰ 1865 στὸν ναὸ τῆς Γεννήσεως τῆς Θεοτόκου τῆς Σαμαρίνας (Μικρῆς Παναγιᾶς) ἀναφέρεται τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα*⁴. Σὲ πέντε δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα ποῦ δημοσιεύουν οἱ Wace-Thompson συναντοῦμε τὸν γνωστὸ τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης: «Ἰδῶ τὸ λέν ψηλὰ ἰβουνά, ψηλὰ στὴ *Σαμαρίνα*», «Κι μοῦ παν ἴαινοι Δούκα μου ψηλὰ στὴ *Σαμαρίνα*», «Τοῦ τρίτου τοῦ μικρότερου τηράει τὴ *Σαμαρίνα*», «Ναβέλα κι τοῦ Πιριβόλι κι ἡ δόλια *Σαμαρίνα*», «Ρόβουλα ἀπὸ τοῦ Σμόλικα, πεῦκα ἀπ' τὴ *Σαμαρίνα*»⁵. Ὁ τύπος *Σαμαρίνα* εἶναι γνωστὸς ἀπὸ ἓνα ἄλλο δημοτικὸ τραγούδι ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῆς Σαμαρίνας: «Καὶ φλάμπουρο τῆς κλεφτουριάς ψηλὰ στὴ *Σαμαρίνα*»⁶. Ὁ κάτοικος τῆς κωμόπολης ὀνομάζεται *Σαμαρινιώτης*, δηλαδὴ, σύμφωνα μὲ τὴ βόρεια ἑλληνικὴ ἰδιοματικὴ προφορά, *Σαμαρ'νιώτ'ς* καὶ μὲ μετάθεση τοῦ *p* *Σαρμανιώτ'ς*. Ἡ παλιότερη γραπτὴ μνεῖα τοῦ πατριδωνυμικοῦ ὑπάρχει σὲ ἐνθύμηση τοῦ 1786: «Θύμη-

¹ Θ. Κ. Σαράντη, ἔ.ἄ. σ. 28.

² A. Wace-M. Thompson, *The Nomads of the Balkans*, Λονδίνο 1914, σ. 276.

³ Α. Βακαλοπούλου, Ἱστορικαὶ ἔρευναι ἐν Σαμαρίνῃ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, Ἀνατύπωση ἀπὸ τὸν ΚΑ' τόμο τοῦ «Γρηγορίου Παλαμᾶ», Θεσσαλονίκη 1937, σ. 25.

⁴ Α. Wace-M. Thompson, ἔ.ἄ. σ. 276.

⁵ Α. Wace-M. Thompson, ἔ.ἄ. σ. 281 κέ. (ἀρ. 1, 2, 6, 8 καὶ 9).

⁶ D. Georgakas, *Griechische Ortsnamen*, Byz. Zeitschr. 42 (1943-49) 87.

στην νά ἔχομεν ὅταν ἔριξαν οἱ *σαμαρνιώτες* τὸ μπόρτζι τοῦ οὐσμάπη και τοῦ ἡσοῦφαγα, ὄλο και τὸ πλέρωσαν οἱ *σαμαρνιώτες*»¹. Ὁ τύπος τοῦ πατριδωνυμικοῦ *Σαμαρίναος* εἶναι λόγιος και μεταγενέστερος².

Τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* ἐτυμολογεῖται ἀπὸ *παράδοση* εἴτε ἀπὸ τὸ οὐσ. *σαμάρι* εἴτε ἀπὸ τὴν Ἁγία *Μαρίνα*, βλαχικά *Sta Marina*. Ἡ παραπάνω διττὴ παραδοσιακὴ ἔρμηνεῖα τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης κωδικοποιεῖται ἤδη σὲ χειρόγραφο τοῦ 1856 ἀπὸ τὴν ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου τῆς Σαμαρίνας ποῦ ὑπογράφεται ἀπὸ τὸν Διοκλῆ Χρῦσανθο παπᾶ Ἰωάννη, μοναχὸ τότε στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς τῆς Σαμαρίνας και ἀργότερα μητροπολίτη Δομοκοῦ. Παραθέτουμε τὸ τμῆμα τοῦ χειρογράφου, ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρει και ποῦ ἔχει τὸν τίτλο «Διήγησις (ἐνν. περὶ Σαμαρίνης)», ὅπως δημοσιεύτηκε ἀπὸ τὸν καθηγητὴ κ. Α. Βακαλόπουλο: «Ἡ κωμόπολις αὕτη Σαμαρίνη λεγομένη (Σαμαρίνα ἐπονομάσθη διὰ δύο αἷτια, ὡς λέγουσιν, εἴτε διὰ τὸ ἀπέναντι αὐτῆς βουνόν, τὸ ὅποιον, διὰ τὸ κυκλοειδὲς αὐτοῦ σχῆμα ἐπονομάζετο Καμάρα, και οἱ ἄνθρωποι σήμερον ὀνομάζουσι Γομάρα ἀντὶ καμάρα, εἴτε, διότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἐόρταζον τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἣτις λέγεται Ἰταλιστί, ἢ και Βλαχικά, ἐὰν εἶπω δὲν σφάλλω, Σάντα Μαρίνα) προτριακοσίον ἐτῶν, ὡς ἐδιδάχθημεν παρὰ τῶν προγόνων ἡμῶν, ἔκειτο πρὸς τὸ νότιον μέρος, ἀπὸ τὸ ὅποιον σήμερον εὐρίσκειται»³.

Ὁ κ. Βακαλόπουλος ἀποκλείει τὴν πρώτη ἀπὸ τὶς δύο ἐτυμολογίες (*Σαμαρίνα* < *Γομάρα*), διότι «δὲν δύναται νὰ σταθῆ οὔτε λογικῶς οὔτε γλωσσικῶς»⁴, θεωρεῖ ὅμως πιθανότατη τὴ δεύτερη (*Σαμαρίνα* < *Σάντα Μαρίνα*, βλαχικά *Stá Marina*), γιατί παρατηρεῖ ὅτι τὸ *á* στὸ βλαχικὸ *Stá* (< *Santa* = Ἁγία) προφέρεται ὑπόκωφα⁵, ὥστε νὰ ἀκούεται κυρίως μόνο τὸ συμφωνικὸ σύμπλεγμα *στ*, κι ἀκόμη ὅτι ἡ λέξις *Stá* προφέρεται πολὺ στενὰ μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου ἢ τῆς ἁγίας ποῦ ἀκολουθεῖ, ὥστε νὰ ἀποτελῆ μ' αὐτὸ σχεδὸν

¹ Α. Βακαλόπουλου, ἔ.ἀ. σ. 23.

² Πρβ. Ι. Λαμπρίδου, Ἡπειρωτικὰ μελετήματα. Ζαγοριακά, Ἀθήνα 1870, σ. 41.

³ Α. Βακαλόπουλου, ἔ.ἀ. σ. 6. Ὁ κ. Βακαλόπουλος δημοσιεύει τὸ περιεχόμενον τῆς "Διηγήσεως" μὲ τὴν ὀρθογραφία και τὴ στίξη τοῦ χειρογράφου.

⁴ Ἡ ἔρμηνεῖα ἐν τούτοις τοῦ *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *Γομάρα* δὲν εἶναι τόσο ἄλογη ὅσο φαίνεται και μάλιστα εἶναι χαρακτηριστικὴ γιὰ τὸ ὅτι ἡ *Σαμαρίνα* μπορεῖ εὐκόλα νὰ συσχετιστῆ μὲ τὸ οὐσ. *σαμάρι*. Φαίνεται δηλαδὴ ὅτι ὁ Χρῦσανθος στὴν προσπάθειά του νὰ συνδέσῃ ἐτυμολογικὰ τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* μὲ τὸ γνῶριμό του οὐσ. *σαμάρι* καταφεύγει στὸ ἀπέναντι ἀπὸ τὴ *Σαμαρίνα* βουνὸ *Γομάρα*, γιατί τὸ ὄνομα τοῦτο εὐκόλα ἀνακαλεῖ στὴ μνήμη τὸ *σαμάρι*, ποῦ μπαίνει στὴ πλάτη τοῦ *γομαριῶ*. Ἐνδεικτικὸ γιὰ τὸ πόσο εὐκόλη εἶναι σὲ παρόμοιες περιπτώσεις ἡ παρετυμολογία πρὸς τὸ *σαμάρι* εἶναι και ἡ γραφὴ *Σαμάρια*, ποῦ υἱοθετεῖ γιὰ τὸ κρητικὸ τοπωνύμιον *Σαμάρια* (Ἁγία *Μαρία*) ὁ Ι. Ραγκάβης, Τὰ ἔλληνα 3 (1854) 568, γιὰ νὰ ἐτυμολογήσῃ προφανῶς ἀπὸ τὸ *σαμάρι*.

⁵ Πρόκειται γιὰ τὸ γνωστὸ κλειστὸ *α* τῆς κουτσοβλαχικῆς γλώσσας, ποῦ ἀκούεται ὅμως ἀρκετὰ καθαρά.

μιά λέξη. Παρ' όλα αυτά αναγκάζεται ο κ. Βακαλόπουλος να ἐγκαταλείψη την ἔρμηνεία αὐτή, ἐπειδὴ δὲν δικαιολογεῖται κατὰ τὸν κ. Βακαλόπουλο γλωσσικὰ ἢ ἔκπτωση τοῦ *t* στὸ *Stà Marina* καὶ δὲν μαρτυρεῖται ἡ λατρεία τῆς Ἁγίας Μαρίας, καὶ νὰ ἐτυμολογήσῃ τὴ *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *σαμᾶρι* καὶ τὴ σλαβοβουλγαρική, καθὼς τὴ χαρακτηρίζει, κατάληξη *-ίνα*, ποῦ συναντιέται συχνὰ στὰ ἠπειρωτικὰ τοπωνύμια, καθὼς *Σαρακίνα*, *Βοστίνα*, *Μουκοβίνα*, *Μουζίνα* κ.ἄ. «Ἡ τοποθεσία τοῦ χωρίου» συμπληρώνει ὁ κ. Βακαλόπουλος «εὕρισκομένου ἐπὶ ὑψώματος δίκην ἐπισάγματος συμφωνεῖ πρὸς μίαν τοιαύτην ἐκδοχὴν»¹.

Στὸ σημεῖο τοῦτο θὰ ἔπρεπε νὰ λάβουμε ὑπόψη ὅτι ἡ παλιὰ Σαμαρίνα βρισκόταν πρὸ νότια ἀπὸ τὴ σημερινή της τοποθεσία, στὸ μοναστήρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποῦ σήμερα πιά ἔχει ἐγκαταλειφθῆ. Στὴν περίπτωση λοιπόν, ποῦ θὰ ὑποθέταμε ὅτι τὸ χωριὸ μὲ τὴ μετὰθεσὶ του βορειότερα δὲν ἄλλαξε ὄνομα, ἢ περιοχὴ τοῦ μοναστηριοῦ τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς, ποῦ ἀπέχει μιὰ ὥρα ἀπὸ τὴ Σαμαρίνα καὶ ὀνομάζεται ἀπὸ τοὺς ντόπιους *Παλιόχωρι*, δὲν δικαιολογεῖ τὴν παρομοίωση πρὸς τὸ *σαμᾶρι*. Γιὰ τὴ μετοικεσία αὐτῆ τῶν κατοίκων πρὸς τὰ βόρεια κάνει λόγο καὶ ἡ «Διήγησις» τοῦ Χρυσάνθου καὶ ἀνερευνᾷ τὰ αἰτία, ποῦ τὴν προκάλεσαν².

Μὲ τὸ *σαμᾶρι* συνδέει τὴ *Σαμαρίνα* ἡδὴ πρὶν ἀπὸ τὸν κ. Βακαλόπουλο καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης σὲ διαφορετικὴ ὁμως πραγματολογικὴ ἔννοια. Κατ' ἀρχὴν ὁ Κρυστάλλης ἀπορρίπτει τὴν ἐτυμολογία τοῦ τοπωνυμίου ἀπὸ τὸ σλαβικό, καθὼς τὸ χαρακτηρίζει, *Sam - Marina* σημειώνοντας: «Ἐχει (ἐνν. ἢ κομόπολις) ναοὺς τῆς Παναγίας Μεγάλης καὶ Μικρᾶς, ἀλλὰ ποῦ Παναγία ἢ Μαρία, ἵνα εἰπόμεν οὕτως, καὶ ποῦ ἁγία Μαρίνα. Τὴν Παναγίαν καὶ τοὺς ναοὺς αὐτῆς λέγουσιν ἀνεξαιρέτως ὅλοι οἱ Βλάχοι *Sta - Maria* (ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ *Santa - Maria*)». Ἡ *Σαμαρίνα* (γράφε *Σαμαρίνα*), κατὰ τὸν Κρυστάλλη, πρέπει νὰ ἐτυμολογηθῆ ἀπὸ τὸν *σαμμαρᾶ* (γρ. *σαμαρά*) καὶ τὸ *σαμᾶρι* (γρ. *σαμᾶρι*), γιὰ τὸ οἱ κάτοικοί της ἀνέκαθεν καταγίνονται μὲ τὴν κατασκευὴ *σαμαριῶν* καὶ τὴν ὕφανση μάλλινων ὕφασμάτων, ποῦ χρησιμοποιοῦνται στὴν ἐπένδυση τῶν *σαμαριῶν* τὰ *σαμάρια* τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου ἦταν ὀνομαστὰ κατὰ τοὺς μέσους χρόνους. Ὁ Κρυστάλλης ἀναφέρει γιὰ ἐνίσχυση τῆς γνώμης του καὶ μιὰ παράδοση, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Σαμαρίνα συνοικίσθηκε ἀπὸ κατοίκους τῆς θεσσαλικῆς κομόπολης Σκουτίνας (ἢ Παλιοσαμαρίνας κατὰ τὸν Κρυστάλλη), ὅταν κάποτε οἱ Τοῦρκοι κατάστρεψαν τὴ Σκουτίνα. Ἡ *Σκουτίνα* ὀφείλει τὸ ὄνομά της κατὰ τὸν Κρυστάλλη στὸ οὐσ. *σκουτι*=μάλλινο ὕφασμα, ἰδίως αὐτὸ ποῦ κατασκευάζεται

¹ Α. Βακαλοπούλου, ἔ.ἀ. σ. 10.

² Α. Βακαλοπούλου, ἔ.ἀ. σ. 10 κέ.

ἀπὸ τρίχες κατσικίδων καὶ ποὺ ὑφαίνουν καὶ οἱ Σαμαρινιῶτες καὶ κατασκευάζουν τὶς *καπότες*¹.

Δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ ἐλέγξω τὴν ἀξιοπιστία τῆς παράδοσης, ποὺ ἀναφέρει ὁ Κρυστάλλης γιὰ τὴν πρώτη συνοίκισή τῆς Σαμαρίνας ἀπὸ κατοίκους τῆς Σκουτίας. Πάντως τὸ τοπωνύμιο *Σκοτίνα* ἢ *Σκουτίνα* δὲν φαίνεται νὰ ἔχῃ σχέση μετὰ τὸ οὖσ. *σκουτί*². Ἐπειδὴ ἡ Σαμαρίνα δὲν μπορεῖ, νομίζω, νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ κατ' ἐξοχὴν βλαχικὴ κωμόπολις, ποὺ κατασκεύαζε καλὰ σαμάρια, γιατί εἶναι γνωστὸ—καὶ τὸ ὁμολογεῖ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κρυστάλλης—ὅτι ἐξ ἴσου καλὰ καὶ ὀνομαστά σαμάρια κατασκεύαζαν ὅλοι οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, πιστεύω ὅτι καὶ τὴν ἐτυμολογία τοῦ Κρυστάλλη τὴν ὑπαγόρευσε ἡ φαινομενικὴ ἐξωτερικὴ καὶ ἠχητικὴ μόνον συγγένεια τοῦ τοπωνυμίου μετὰ τὴ λέξη *σαμάρ*³.

Φαίνεται ὅτι ἡ δευτέρα κατηγορία τῶν ἐρμηνειῶν, δηλ. αὐτῶν ποὺ συνδέουν τὴ *Σαμαρίνα* μετὰ τὰ ὀνόματα *Μαρία* καὶ *Μαρίνα*, βρίσκεται περισσότερο κοντὰ στὴν ἀλήθεια—στὸ συμπέρασμα τοῦτο ὀδηγεῖ ἡδὴ ἀναντίλεκτα ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Santa Maria*—μόνον ποὺ δὲν διατυπώθηκε ὡς σήμερα ἢ κατάλληλη, γλωσσικὰ καὶ πραγματολογικὰ θεμελιωμένη ἐρμηνεία τῆς κατηγορίας αὐτῆς.

Ἦδη στίς ἀρχές τοῦ περασμένου αἰῶνα ὁ γνωστὸς περιηγητὴς L. Rouquerville γράφοντας τὴ *Σαμαρίνα* ὡς *San - Marina* ἐτυμολογεῖ προφανῶς τὴν κωμόπολις ἀπὸ τὸ *Sancta Marina*⁴. Λίγο ἀργότερα ὁ G. Lejean⁵ καὶ κατόπιν ὁ M. Picot⁶ ἀποδίδοντας τὸ ὄνομα τῆς κωμόπολης ὡς *San Marina* καὶ *Santa - Marina* εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ συνδέουν ἐτυμολογικὰ μετὰ τὴν Ἁγία Μαρίνα. Ὁ C. Jireček ἐτυμολογεῖ ἐπίσης ἀπὸ τὸ *Sancta Marina* καὶ θεωρεῖ τὸ ὄνομα ὡς ρομαντικῆς καταγωγῆς⁷. Ἀλλὰ τὸ ὄνομα τῆς

¹ Κ. Κρυστάλλης, Οἱ Βλάχοι τῆς Πίνδου, Ἐβδομάς 1891, τεύχ. 7, σ. 46.

² Βλ. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Βερολίνο 1941, σ. 212.

³ Πρβ. καὶ σημ. 4 σ. Τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κρυστάλλη ἐπανελάβε λίγα χρόνια ἀργότερα ὁ G. Pascu, Dictionnaire étymologique macédo-roumain, Ἰάσι 1925 (δυστυχῶς δὲν μπόρεσα νὰ δῶ τὸ λεξικὸ αὐτό), καὶ τελευταῖα ὁ Β. Σκαφιδᾶς, ἐφημ. «Σαμαρίνα», Ἀθήνα, ἀρ. 13, Μάτος 1966. Ἡ ἀντίρρηση τοῦ Δ. Γεωργακά, ἐ.ἀ. σ. 86, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ μαρτυρῆται ἓνα οὖσ. **σαμαρίνα*, σχηματισμένο κατὰ τὰ *γαρακίνα*, *ἐλαφίνα*, *καθουρίνα*, *λαγίνα*, *προβατίνα* κλπ., ὡς ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ Κρυστάλλη, δὲν ἐδσταθεῖ, γιατί ἡ κατάλ. *-ίνα* στὴν περίπτωσι αὐτὴ εἶναι τοπωνυμικὴ.

⁴ L. Rouquerville, Voyage dans la Grèce, Παρίσι 1820, τ. 2, σ. 216, 343 (καὶ σημ. 1).

⁵ Ethnographie der europäischen Türkei, Ergänzungsheft zu Petermann's Geographischen Mitteilungen, Götta 1861, σ. 21.

⁶ Les Roumains de la Macédoine, Παρίσι 1875, σ. 19.

⁷ C. Jireček, Das christliche Element in der topographischen Nomenklatur der Balkanländer. Sitzungsberichte der Wiener Akademie, phil.-hist. Cl., ἀρ. 136 (1897), Abh. 11, σ. 18.

ἀγίας αὐτῆς, καθὼς σωστά παρατηρεῖ καὶ ὁ Weigand, στὰ βλαχικὰ εἶναι *Stamarina*. Ἐπειδὴ ὁμοῦ καὶ ὁ Weigand προσκόπτει στὸ *t* τοῦ βλαχικοῦ *Stamarina*, προτείνει τὴν ἐρμηνεία: *Sanctus Marinus* > *Sanmarin* (βλαχικὰ *San*=*Sanctus*) > *Sammarin* > *Samarina*, ὅπου τὸ *a* πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπίθημα. Ὁ Weigand παρατηρεῖ ἀκόμη ὅτι τὸ ὄνομα *San Marino* εἶναι πολὺ συνηθισμένο ὡς ἐπωνυμία ἐκκλησιῶν στὴν Ἰταλία καὶ προσθέτει ὅτι στὴν ἐποχὴ τοῦ ὑπῆρχε ἀκόμη μιὰ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Μαρίνου στὴ Σαμαρίνα¹, πράγμα ὁμοῦ ποὺ δὲν ἀνταποκρίνεται στὴν ἀλήθεια. Ὁ Α. Κεραμόπουλος γράφει *Σαμμαρίνα* καὶ ἐτυμολογεῖ ἀπὸ *San Marina*, σημειώνει ὁμοῦ ὅτι στὴ Σαμαρίνα δὲν λατρεύεται ἡ Ἁγία Μαρίνα². Καὶ ὁ Χρ. Ἐνισλείδης φαίνεται πὼς παραδέχεται τὴν ἐτυμολογία ἀπὸ τὸ *Σάντα Μαρία*³.

Τελευταῖα ὁ Θ. Σαράντης, ποὺ προσκομίζει γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἔρευνα τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* τὸ πολύτιμο στοιχεῖο ὅτι ἡ κοινόπολη ὀνομαζόταν ἀρχικὰ *Santa Maria*, ἐρμηνεύει τὸ ὄνομα *Σαμαρίνα* ἀπὸ τὸ *Santa Maria* χωρὶς ὁμοῦ νὰ μᾶς δικαιολογῆ τίς μεταβολές ποὺ προϋποθέτει ἡ ἐξέλιξη αὐτῆ: «Ἡ ὀνομασία αὐτὴ [ἐνν. *Santa Maria de Praetoria*] μᾶς δίδει τὴν δυνατότητα νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προέλευσιν τοῦ ὀνόματος Σ α μ α ρ ί ν α. Ἐπιστεῦετο ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸ Σ ά ν τ α Μ α ρ ί ν α, ἐνῶ οὐδέποτε ἀναφέρεται ὅτι ὑπῆρξε ποτὲ ἐκκλησία πρὸς τιμὴν τῆς Ἁγίας αὐτῆς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο. Ἀντιθέτως ὁ κεντρικὸς ναὸς τοῦ χωρίου εἶναι τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου (Παναγίας), τῆς *Santa Maria*. Ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ ὄνομα Σ α μ α ρ ί ν α»⁴.

Ἀνάμεσα στὶς ἐρμηνεῖες ποὺ συσχετίζουν τὴ *Σαμαρίνα* μὲ τὸ ὄνομα *Μαρίνα* ἢ πιὸ συστηματικὰ διατυπωμένη εἶναι τοῦ Δ. Γεωργακᾶ. Ὁ Γεωργακᾶς ἔχει τὴν πληροφορία ὅτι στὴν Ἀνδρούσα τῆς Μεσσηνίας σίζεται μιὰ βυζαντινὴ ἐκκλησία τοῦ 11. αἰ., ποὺ ὀνομάζεται ἀπὸ τὸν λαὸ *Σιαμαρίνα*. Τὸ ὄνομα τοῦτο σὲ συσχέτιση μὲ τὸ *Σαμαριά*, ὄνομα χωριοῦ στὴν Κρήτη, ποὺ ὁ Α. Βουρδουμπάκης⁵ πρῶτα κι ἔπειτα ὁ Γ. Χατζιδάκης⁶ ἐρμήνευσαν ἀπὸ τὸ Ὅσια *Μαρία* > *Σιά Μαριά* > *Σαμαριά*, δίνει τὴν ἀφετηρία στὸν Γεωργακᾶ νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀρχικὸ τύπο τῶν ὀνομάτων *Σιαμαρίνα* καὶ *Σαμαρίνα* τὸ Ὅσια

¹ G. Weigand, Die aromunischen Ortsnamen im Pindusgebiet, Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache zu Leipzig, τ. 21-25 (1919-20) σ. 60.

² Α. Δ. Κεραμόπουλος, Τι εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, Ἀθήνα 1939, σ. 14.

³ Χρ. Ἐνισλείδου, Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της (Σπήλαιον - Γρεβενά - Σαμαρίνα), Ἀθήνα 1951, σ. 87.

⁴ Θ. Σαράντης, ἔ.ἀ. σ. 29. Πρβ. καὶ Θ. Σαράντης, ἔφημ. «Σαμαρίνα», Ἀθήνα, ἀρ. 15, Ἰούλιος 1966.

⁵ Κρητικὰ συμβόλαια ἐκ τῆς Τουρκοκρατίας, Χριστιανικὴ Κρήτη 1 (1912) 486 κέ.

⁶ Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα 3 (1915-6) 225.

Μαρίνα. Ἐπειδὴ ὁμως στὴ χριστιανικὴ ἐκκλησία μόνον ἡ Ἁγία *Μαρίνα* εἶναι γνωστὴ καὶ καμιὰ Ὁσία *Μαρίνα* δὲν μνημονεύεται, ὁ Γεωργακάς προσπαθεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπῆρξε κάποια Ὁσία *Μαρίνα* στὴν ἀνατολικὴ ἐκκλησία, πράγμα πού τελικὰ νομίζω ὅτι δὲν διασφαλίζεται.

Τὸν τύπο τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα* προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ ὁ Γεωργακάς με ἀφομοίωση τοῦ φωνήεντος *η* τοῦ θηλυκοῦ ἄρθρου πρὸς τὸ πρῶτο *α* τοῦ *Μαρίνα* καὶ συνένωση τοῦ ἄρθρου με τὸ ὄνομα: *στὴ Μαρίνα* > *σταμαρίνα* > ἢ *Σταμαρίνα*. Ἀλλὰ στὴν περίπτωσιν αὐτὴ ἡ μεταβολὴ *η* > *α* μένει, νομίζω, γλωσσικὰ ἀστήρικτη καὶ δὲν μαρτυρεῖται οὔτε με ἓνα γλωσσικὸ παράδειγμα. Κλείνοντας τὴ μελέτη του ὁ Γεωργακάς συμπεραίνει ὅτι στὴ Σαμαρίνα πρέπει νὰ ὑπῆρχε κάποτε μιὰ ἐκκλησία τῆς Ὁσίας *Μαρίνας*, πού ἄφησε τὸ ὄνομά της στὴν κωμόπολιν. Τὸ ὅτι δὲν ὑπάρχει σήμερα στὴν κωμόπολιν ἐκκλησία τῆς Ὁσίας *Μαρίνας*, προσθέτει ὁ Γεωργακάς, δὲν σημαίνει ὅτι ἡ Σαμαρίνα δὲν εἶχε ποτὲ μιὰ ἐκκλησία τῆς Ὁσίας *Μαρίνας*, γιατί εἶναι γνωστὸ ὅτι στὴ θέση μιᾶς παλιᾶς ἐκκλησίας πού συνέβαινε νὰ καταστραφῇ γιὰ ἓναν ὅποιονδήποτε λόγο ἀναφαινόμεν ἄνευ νέας ἐκκλησίας γιὰ τὴ λατρεία νέου τῆ φορὰ αὐτῆ ἁγίου¹.

Νομίζουμε ὅτι τὸ πρόβλημα τῆς προέλευσης τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα*, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι με τὴν ἐρμηνεία τοῦ Δ. Γεωργακά προωθήθηκε σημαντικὰ πρὸς τὴ λύση του, ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει, γιατί *α*) δὲν εἶναι ἀσφαλὴς ἡ ἀπόδειξις καὶ συνεπὼς καὶ ἡ ὑπαρξὴ Ὁσίας *Μαρίνας*, ἐνῶ ἀντίθετα εἶναι γνωστὴ ἡ Ὁσία *Μαρία*, ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς ὁποίας μπορεῖ νὰ ἐρμηνευθῇ ἡ *Σαμαρία* τῶν Σφακίων τῆς Κρήτης², *β*) με τὴν ἐρμηνεία αὐτὴ μένει ἀνεξήγητος ὁ τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα*, πού μαρτυρεῖται ἀπὸ δημοτικὸ τραγούδι, *γ*) τέλος, ἡ ὑπόθεσις τοῦ Γεωργακά ὅτι ἡ κωμόπολιν ὀνομαζόταν ἀρχικὰ Ὁσία *Μαρίνα* ἀπορρίπτεται ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀφοῦ ἔχουμε πιά τὴ μαρτυρία ὅτι ἤδη τὸν 16. αἰ. ἡ κωμόπολιν ὀνομαζόταν ὡς ἀρχικὸς συνοικισμὸς *Santa Maria de Praetoria*. Γιὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς, ἐνῶ τὸ ὄνομα Ὁσία *Μαρίνα* μπορεῖ, παρὰ τὶς ἐπιφυλάξεις μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ Ὁσίας *Μαρίνας*, νὰ θεωρηθῇ ἴσως ὡς ὁ ἀρχικὸς τύπος τοῦ ὀνόματος *Σταμαρίνα* τῆς βυζαντινῆς ἐκκλησίας στὴ Μεσσηνία, ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* τῆς Μακεδονίας εἶναι διαφορετικὴ, καθὼς ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ στοιχεῖα πού κατέχουμε γιὰ τὸ τοπωνύμιον καὶ θὰ προσπαθήσουμε νὰ ἀποδείξουμε ἀμέσως παρακάτω.

Σύμφωνα με ὅσα ἔχουν ἐκτεθῆ ὡς τώρα καὶ με βάση τὰ ἱστορικὰ καὶ

¹ D. Georgakakos, ἑ.ἀ. σ. 87 κέ.

² Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Κ. Ἄμαντος, Ἑλληνικά 7 (1934) 168, διαφωνώντας με τὸν Χατζιδάκι γιὰ τὸ ὄνομα τοῦ χωριοῦ, γράφει: «Τὸ κρητικὸν *Σαμαρία* δὲν προήλθεν ἀπὸ τὸ Ὁσία *Μαρία*, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τὸ *Σά(ντα) Μαρία*, ὅπως τὸ χιακὸν *Σαρόκος* ἀπὸ τὸ *San Rocco*».

ιδίως τὰ γλωσσικά δεδομένα πού υπάρχουν γιά τή Σαμαρίνα προκύπτει δίχως ἄλλο τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἔρμηνεία τοῦ ὀνόματος *Σαμαρίνα* πρέπει νά στηριχτῆ στοὺς τύπους *Santa Maria*, πού μαρτυρεῖται ἀπὸ τὰ 1560, καὶ *Σταμαρίνα*, πού ἀναφέρεται σὲ δημοτικὸ τραγοῦδι. Ἐπειδὴ ἡ ἐξέλιξη *Σταμαρίνα* > *Σαμαρίνα*, ὅπου σκόνταψαν οἱ προηγούμενοι ἐρευνητές, ἐρμηνεύεται ἀπρόσκοπτα καὶ πολὺ ὁμαλά, καθὼς θὰ δοῦμε παρακάτω, τὸ βάρος τῆς ἐτυμολογικῆς λύσης, πού περιμένει τὸ ὄνομα, φαίνεται νά ἐντοπίζεται ἤδη στὴν ἔρμηνεία τῆς μεταβολῆς τοῦ ὀνόματος ἀπὸ *Santa Maria*, βλαχικὰ *Sta Maria*, σὲ *Sta Marina*, δηλαδὴ *Σταμαρίνα*. Γιὰ τὴ μεταβολὴ *Santa Maria* > *Santa Marina* ἢ καλύτερα, ἀφοῦ ἡ κομόπολη εἶναι ἀνέκαθεν βλαχικὴ, *Sta Maria* > *Sta Marina* μποροῦν νά προταθοῦν δύο ἐκδοχές. Κατὰ τὴν πρώτη ἢ μεταβολὴ *Sta Maria* > *Sta Marina* ὀφείλεται σὲ σύγχυση τῶν ὀνομάτων *Maria* καὶ *Marina*, πού στὴν περίπτωσή μας θεωρήθηκαν ἰσοδύναμα, καθὼς θεωροῦνται ἰσοδύναμα καὶ ἐναλλάσσονται σὲ ὀρισμένες περιοχὲς τῆς Ἑλλάδας τὰ ὀνόματα *Μαρία*, *Μαρίνα* καὶ *Μαριάνα*¹. Σύμφωνα μὲ τὴ δευτέρα, πού θεωροῦμε καὶ πιθανότερη, ἐκδοχὴ στὸν τύπο *Sta Marina* ἢ κατάληξη *-ίνα* εἶναι ἡ γνωστὴ τοπωνυμικὴ κατάληξη *-ίνα*, πού ἐπιχωριάζει ἰδίως στὰ ἡπειρωτικὰ τοπωνύμια, λ.χ. *Σαρακίνα*, *Βοστίνα*, *Μουκοβίνα*, *Μουζίνα*, καθὼς παρατήρησε ἤδη ὁ Ι. Λαμπρίδης², ἀλλὰ συναντιέται καὶ σὲ τοπωνύμια ἀπὸ τὶς λοιπὲς ἑλληνικὲς περιοχὲς, καθὼς λ.χ. *Βελίνα*, *Γολίνα* «τόπος γυμνός, ἄδενδρος», *Ζελίνα*, *Ζαραβίνα*, *Κοσίνα* «τόπος πού μοιάζει μὲ δρεπάνι», *Λιαντίνα*, *Ρεντίνα* κλπ. Ἀνάμεσα στὶς τοπικὲς σημασίες τῆς κατάληξης *-ίνα* ἢ πιὸ συχνὴ εἶναι ἡ δηλωτικὴ τοῦ τόπου, ὅπου ὑπάρχει κάτι, λ.χ. *Βοστίνα* «τόπος ὅπου ὑπάρχει κερὶ» ἢ σύμφωνα μὲ ἄλλη ἔρμηνεία «τόπος ὅπου ὑπάρχουν ὀπωρικά»³, *Μπουκοβίνα* ἢ *Μουκοβίνα* «τόπος ὅπου ὑπάρχουν ὄξυες»⁴ κλπ. Ὡστε μὲ τὴ βοήθεια τῆς τοπωνυμικῆς κατάληξης *-ίνα* ἐρμηνεύεται, νομίζω, ἄρκετὰ ἱκανοποιητικὰ ἡ μεταβολή: *Sta Maria* «ἡ ἐκκλησία τῆς Ἁγίας Μαρίας, ἡ Παναγία» + κατὰ λ. *-ίνα* > *Sta Marina* «ὁ τόπος ὅπου εἶναι ἰδρυμένη ἡ ἐκκλησία τῆς Παναγίας», δηλαδὴ ἡ *Σταμαρίνα* τοῦ δημοτικοῦ τραγοῦδιου.

Ὁ τύπος *Σταμαρίνα*, παρατηροῦν οἱ Α. Βακαλόπουλος⁵ καὶ Δ. Γεωργακάς⁶, δὲν εἶναι δυνατὸ νά ἐξελιχθῆ σὲ *Σαμαρίνα*, γιατί ἡ ἀποβολὴ τοῦ τ στοῦ εἶναι γλωσσικὰ ἀστήρικτη. Κι ὁμως ἡ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ τ στοῦ σύμπλεγμα *στ* μαρτυρεῖται μὲ ἄρκετὰ παραδείγματα καὶ σὲ πανελλήνια

¹ Α. Μ π ο ὄ τ ο υ ρ α, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα, Ἀθήνα 1912, σ. 76.

² Ἡπειρωτικὰ Μελετήματα, Ἀθήνα 1887, τεύχ. Α', σ. 9 κέ.

³ M. V a s m e r, Die Slaven in Griechenland, σ. 24.

⁴ M. V a s m e r, ἔ.ἀ. σ. 143 καὶ 41.

⁵ Α. Β α κ α λ ο π ο ὄ λ ο υ, ἔ.ἀ. σ. 10.

⁶ D. G e o r g a k a s, ἔ.ἀ. σ. 87.

σχεδόν έκταση. Τό φαινόμενο αὐτό, πού ἦταν γνωστό ἀπό τήν ποντιακή διάλεκτο, τό παρατήρησε ὁ καθηγητής κ. Στ. Καρατζῆς καί στό παλιό ἀθηναϊκό ἰδίωμα καί δημοσίευσε εἰδική γιά τό θέμα τοῦτο μελέτη, ὅπου τὰ παλιοαθηναϊκά γλωσσικά παραδείγματα ἐξετάζονται σέ συσχέτιση μέ παραδείγματα, πού ἐμφανίζονται καί σέ ἄλλες ἑλληνικές περιοχές.

Εἶναι γνωστό ὅτι στήν ἑλληνική διάλεκτο τοῦ Πόντου ἀποβάλλεται κατὰ κανόνα ἀπαραβίαστο τό τ τῶν τύπων τοῦ ἄρθρου, πού εἶναι ἐνωμένοι μέ τό σ τῆς πρόθεσης εἰς: *στοῦ* > *σοῦ*, *σῆς* > *σῆς*, *στόν* > *σόν*, *σῆν* > *σῆν*, *σῶν* > *σών*, *στούς* > *σούς*, *στῆς* > *σίς*, *στά* > *σά*¹. Τό ἴδιο ἀκριβῶς φαινόμενο παρατηρεῖται καί στά Φάρασα τῆς Καυπαδοκίας καί ἄλλες καυπαδοκικές διαλέκτους (*σόν αἰλιά*, *σῆν ἐκκλησία*, *σὸ στόμα* κτλ.), στήν Ἀρκαδία (*σῆν Παναγιά*, *σῆν Ἄγια* κτλ.) καί τῆ Χίο (*σὸ χωριό μας*, *σὸ Ζζοφιά*)².

Στό ἰδίωμα ἐξάλλου τῆς Χιμάρας Ἡπείρου ἀποβάλλεται κανονικά τό τ τοῦ συμπλέγματος *στ* *στῆς* λέξεις πού ἀρχίζουν μέ τό σύμπλεγμα τοῦτο: *στάβλος* > *σάβλος*, *στάρι* > *σάρι*, *σῆθος* > *σῆθος*, *στάχτη* > *σάχτη*, *σταφύλια* > *σαφύλια*, *στομάχι* > *σομάχι*³ κτλ. Κατά τόν ἴδιο τρόπο ἀποβάλλεται τό τ στό σύμπλεγμα *στ*, πού βρίσκεται μέσα στή λέξη, *στῆς* λέξεις λ.χ. *βλάστη* > *βλάση* (Θεσσαλία), *Χρίστος* > *Χρίσος* (Κύμη Εὐβοίας)⁴.

Ἡ ἀποβολή τοῦ τ στό σύμπλεγμα *στ* φαίνεται πὼς εἶχε ἐξελιχθῆ σέ κανόνα στό παλιοαθηναϊκό νεοελληνικό ἰδίωμα: *πολή*⁵, *πίστις* > *πίσι*⁶, *Παναγία Κλεισιτύτισσα* > Π. Ἐκκλησιτύτισσα (καί μέ παρετυμολογία πρὸς τό ἐκκλησία), *ἄγρωστις* > *ἄγλωση*, *ἀσύστατος* > *ἀσοῦστατος*⁷, *μπασταρδίστρα* > *μπασαρδίστρα*, *φρεόστομα* > *φρόσομα*, *στατέρι* > *σατέρι*⁸, *Σταχτοθήκη* > *Σαχτοθήκη* (τοπων.)⁹, ἴσως καί *Σταῦρος* > *Σαῦρος*, *σῆ* > *σή*¹⁰ κἄ.

Στίς περιπτώσεις *στατέρι* > *σατέρι*, *ἀσύστατος* > *ἀσοῦστατος* κτλ. ἀποβάλλεται ἀνομοιωτικά τό τ τοῦ συμπλέγματος *στ*, καθὼς σωστά παρατηρεῖ

¹ St. Caratzas, La dissimilation du *t* dans le dialecte du vieil Athènes et la valeur du témoignage de Kavassilas et Zygomalas (16 siècle), Istituto Lombardo di Scienze e Lettere, Classe di Lettere, τ. 85 (1952) [Ανάτυπο, σ. 3].

² St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4.

³ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4. Τὰ παραδείγματα αὐτὰ ἔχουν τό ἀνάλογο τους στό ποντιακό *σαχτάριν* < **σταχτάριν* < *στάχτη*.

⁴ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 4.

⁵ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 1 καί 7.

⁶ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 2 καί 7.

⁷ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 5 καί 7.

⁸ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 6 καί 7.

⁹ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 7.

¹⁰ St. Caratzas, ἔ.ἄ. σ. 6. Στά παραδείγματα, πού συγκεντρώνει ὁ κ. Καρατζῆς θά μπορούσα νά προσθέσω πρόχειρα καί τό νεοελληνικό *γρασίδι* < **γραστίδι* < ἀρχ. *γράστις*; βλ. Ἀθῆνα 56 (1952) 314.

ὁ κ. Καρατζᾶς, γιὰ τὸ τ ποὺ ἀκολουθεῖ, στίς περιπτώσεις ὅμως ποὺ δὲν ὑπάρχει ἄλλο τ μέσα στὴ λέξι ἢ ἀποβολὴ τοῦ τ στὸ σύμπλεγμα *στ* συντελέστηκε ἀνομοιωτικά μὲ τὴν βοήθεια τοῦ τ τοῦ ἄρθρου: *τὴ στολὴ* > *τὴ σολή*, *τὴν πίσση* > *τὴν πίσση* κ.ο.κ.¹.

Σύμφωνα λοιπὸν μὲ τὰ παραπάνω ἄφθονα παραδείγματα τῆς ἀνομοιωτικῆς ἀποβολῆς τοῦ τ—πβ. ἰδιαιτέρα τὴν κατὰ κανόνα ἐξέλιξι τοῦ *στ* σὲ *σ* στὰ ἡπειρωτικὰ παραδείγματα—ὁ δεῦτερος σὲ παλαιότητα μαρτυρημένος τύπος τοῦ ὀνόματος τῆς κωμόπολης *Σταμαρίνα* ἐξελίχθηκε εὐκολα σὲ *Σαμαρίνα* κατὰ τὴν ἔναρθρη ἐκφορὰ τοῦ τοπωνυμίου στίς πλάγιες πτώσεις: *τῆς Σταμαρίνας* > *τῆς Σαμαρίνας*, *στὴ Σταμαρίνα* > *στὴ Σαμαρίνα*, *τὴ Σταμαρίνα* > *τὴ Σαμαρίνα* ².

Χ. Π. ΣΥΜΕΩΝΙΔΗΣ

Ἰνστιτοῦτον Νεοελληνικῶν Σπουδῶν
Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

¹ St. Caratzas, ἔ.ἀ. σ. 7 κέ. Φυσικά ἢ ἔρμηνεία αὐτῆ τῆς ἀνομοιωτικῆς ἀποβολῆς τοῦ τ δὲν μπορεῖ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὴν ἀποβολὴ τοῦ τ στὴ συνένωση τοῦ ποντιακοῦ καὶ καππαδοκικοῦ ἄρθρου μὲ τὴν πρόθεσι *εις*, ποὺ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ὅμως ἄμεσα.

² Μὲ ἀνάλογο ἀποβολὴ τ στὸ σύμπλεγμα *τσ* ἐξηγεῖ ὁ Ν. Σταυρινίδης, Κρητικὰ Χρονικά I (1947) 113, τὸ χωριὸ τῆς Κρήτης *Ἀσειρῶτοι* (< οἱ *Ἀσειρῶτοι* = οἱ ἀστείρευτοι), καὶ ὁ I. Κ. Βαλαβάνης, Ποντ. Ἑστία 3 (1952) 1518 κέ., τὴν ἐπωνυμία *Σουμελά* τῆς Παναγίας (< Π. *στοῦ Μελά*).